

УДК 378

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**Доманчук Д.С.**

Херсонський державний університет

У статті розглядаються питання походження волонтерства у світі та Україні. Дослідження волонтерства як явища української реальності відбувається з витоків його у світі та етимології поняття. Термін «волонтер» проаналізовано паралельно з терміном «доброволець». Виділено головні риси волонтера. Описані міжнародні правові акти щодо волонтерської діяльності, у яких зазначено, що волонтерство є важливим компонентом будь-якої стратегії, спрямованої на скорочення масштабів жебрацтва, сталий розвиток, зміцнення здоров'я, запобігання стихійним лихам, на управління і соціальну інтеграцію (подолання соціального відчуження і дискримінації). Проаналізовано чинне законодавство України щодо діяльності волонтерів. Виділено такі особливості волонтерства в Україні, як: структурна включеність волонтерства у простір соціальної політики; заміщення функцій державних органів влади щодо вирішення проблем зайнятості, соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти використанням волонтерства як ресурсу; визнання діяльнісної характеристики позиції волонтера як соціалізатора молоді. Вказано на соціалізувальну функцію процесу волонтерської діяльності у класичних вищих навчальних закладах.

Ключові слова: волонтерство, волонтер, риси волонтера, соціалізувальна функція волонтерства.

Постановка проблеми. Сьогодні засоби масової інформації в Україні та світі все частіше повідомляють про діяльність окремих осіб або організацій, які надають допомогу людям на засадах безоплатності та добровільності. Масштаби цього явища важко переоцінити, а назва його активно використовується на різних рівнях: від пересічних громадян до представників найвищих щаблів влади. Мова йде про соціальний рух волонтерів, адже за кожним офіційним та неофіційним повідомленням про їхню діяльність стоїть розуміння важливості такої роботи та беззаперечне визнання. Соціальний феномен, про який йдеться, поступово перетворюється в інститут зі своїми ролями, статусами, правилами та нормами, що регулюють соціальну взаємодію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій У працях вітчизняних науковців розкрито деякі аспекти діяльності волонтерів: І. Зверева, Г. Лактіонова, С. Савченко, С. Харченко обґрунтовують роль волонтерства як складової соціально-педагогічної роботи з молоддю. Технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності описано у дослідженнях О. Безпалько, Р. Вайноли, Н. Заверико, А. Капської, В. Петровича. Роботу волонтерів у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді проаналізовано в працях О. Кузьменка, Н. Романової, С. Толстоухової. Ю. Поліщук обґрунтував волонтерство як складову соціально-педагогічної діяльності молодіжних організацій. Захищена кандидатська дисертація З. Бондаренко за тему: «Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Різноманітні напрями, форми та методи волонтерської діяльності відкривають широкі перспективи для дослідження впливу волонтерства на процес соціалізації студентської молоді у класичних вищих закладах освіти. Адже активізація духовного, інтелектуального та культурного потенціалу, що детермінує розвиток людини і суспільства майбутнього, сприятиме усвідомленню молодими фахівцями різних сфер місця і ролі волонтерської роботи як засобу особистісного розвитку та самореалізації, само-

визначення та самоствердження, як способу надання допомоги людям, які її потребують. А це сприятиме не тільки саморозвитку, а й професійному становленню та просуванню кар'єрними сходами.

Мета статті. Метою статті є аналіз походження поняття «волонтер», його розуміння різними вченими; походження цього явища у світі, нормативне забезпечення волонтерства та його вплив на процес соціалізації студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Дослідження волонтерства як явища української реальності видається доцільним почати з витоків його у світі та етимології поняття. Різні науковці, говорячи про походження слова «волонтер», апелюють до французької мови (*volonte* – воля, бажання [10, с. 169], або латинської: Волонтер (лат. *Voluntaries* – доброволець) – фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову і вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер [9, ст. 309]. Якщо врахувати, що у французькій мові слово почало використовуватися з 1606 г. і означало людей, які добровільно стали солдатами, та тих, хто служив у різних підрозділах [12, р. 2027], то можна припустити його давніше походження з латинської. Саме на цьому акцентують увагу Т.В. Семігіна, І.І. Мигович.

Терміни «волонтер» та «волонтерство» часто ототожнюють з поняттям «доброволець» проаналізувавши наукові джерела, бачимо, що таке ототожнення наявне у доробках багатьох дослідників: Волонтер (заст.) – той, хто став на військову або іншу державну службу за власним бажанням, доброволець. Волонтерство – у міжнародному праві – участь добровольців – іноземних громадян у воєнних діях на боці жертв агресії або народу, що веде збройну боротьбу за свободу і незалежність проти іноземного гноблення [2, с. 201].

Доброволець – той, хто вступає в армію з власного бажання, добровільно. // Той, хто з власної волі береться за виконання яких-небудь обов'язків, якоїсь роботи; волонтер [2, с. 307].

Словники-довідники із соціальної роботи та соціальної педагогіки подають такі визначення: Волонтерство – добровільна робота на засадах

неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі; спрямована на добробут і процвітання спільнот та суспільства в цілому... Волонтерство – елемент особистісного розвитку, набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулювання ініціативи та творчості [6, с. 46].

Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову і вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер [5, с. 20].

Волонтерство – діяльність на основі доброї волі, за якої доброволець частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок «згори») витрачає на здійснення діяльності, яка приносить користь людям і суспільству загалом [7, с. 50].

На думку І.Д. Звереві, волонтерська робота – це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим, особам і соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером [8].

Тому можемо говорити про синонімічність поняття «волонтер» і «доброволець», однак вважаємо, що ототожнювати ці поняття з безоплатною працею фахівців соціальної сфери не коректно. Виходячи із вищенаведених визначень, можемо виділити головні риси волонтера. По-перше, це особа, або група осіб, які діють з власної волі, за покликом серця і за власним вибором; по-друге, це особа, або група осіб, які не вимагають і не очікують за свою роботу винагороду; по-третє, це особа, або група осіб, діяльність яких не сприяє їх кар'єрному просуванню, але вмотивована суспільно корисним характером; по-четверте, це особа, яка у волонтерстві вбачає елемент особистісного розвитку, набуття нових знань і навичок.

Зауважимо, що до середини XIX ст. розуміння волонтерства та відповідно його трактування поєднуються з основами християнського віровчення, ідеєю «служіння державі», про це свідчить аналіз джерел і наукової літератури. У середині XX ст. суть поняття ототожнюють зі значенням «служіння Батьківщині», до кінця XX ст. термінологічне значення волонтерства все більше є ознакою соціальної підтримки і захисту. У наш час поняття і явище волонтерства є широко розповсюдженими як у науковому обігу, так і на рівні чинного законодавства. Тому зацікавленість викликає аналіз його використання не тільки в українських нормативно правових та наукових документах, а і у міжнародних актах та дослідженнях цього явища.

Діяльність, яку у різних соціальних колах називають волонтерською, люди займалися з давніх часів. Початком сучасного волонтерського руху в західних країнах зазвичай вважають створення Міжнародного комітету Червоного Хреста, яке ініціював 1859 року Жан Анрі Дюнан. Його ідеями стали керуватися волонтери по всьому світу [11]. У XX столітті волонтерство активно розповсюджувалося. Воно виявилось, зокрема, в допомозі постраждалим після Першої світової

війни. У середині століття з'явився Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS) під егідою ЮНЕСКО зі штаб-квартирою в Парижі [1, с. 7–21].

З 1970 року Міжнародна асоціація добровольчих зусиль кожні два роки проводить Всесвітню конференцію волонтерів. На такій конференції, що проходила 1990 року в Парижі, було прийнято першу Загальну декларацію волонтерів [3].

Цей документ ключовими позиціями щодо визначення сенсу волонтерства подає наступне:

1) на рівні суб'єктів (індивідуально-особистісний рівень) підкреслюється осмислений і усвідомлений вибір діяльності; 2) на рівні спільнот (соціальний рівень) – позитивна орієнтація на солідарність, об'єднання з іншими людьми на спільну діяльність з метою поліпшення якості життя; 3) на рівні суспільства (соціетальний рівень) – значущість збалансованого економічного і соціального розвитку.

2001 року на конференції в Амстердамі цю декларацію було переглянуто. У ній, зокрема, зазначається, що у волонтерстві можуть виявлятися й підсилюватися спільність, піклування, служіння, несення суспільної відповідальності, навчання та розвиток; волонтерство може скріплювати суспільство та вирішувати його проблеми. Документ підтримує право на волонтерську діяльність для всіх чоловіків, жінок та дітей, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, соціального та матеріального становища [15].

У резолюції Генеральної асамблеї ООН волонтерство визначається як «традиційні форми взаємодопомоги та самопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадської участі в економічному та соціальному розвитку, що приносять користь суспільству загалом, громадам і самим добровольцям ...» [13, р. 3].

У цьому документі зазначається, що волонтерство є важливим компонентом будь-якої стратегії, спрямованої на скорочення масштабів бідності, сталий розвиток, зміцнення здоров'я, запобігання стихійним лихам, на управління і соціальну інтеграцію (подолання соціального відчуження і дискримінації).

У черговій доповіді міжнародної організації «Волонтери ООН» зазначається: «Терміни, які визначають Волонтерство в різних мовах і культурах, відрізняються один від одного, але цінності, які лежать в їх основі: бажання внести свій вклад у загальне благо, свобода, воля, дух солідарності, відсутність очікування матеріального винагородження, – є загальними і універсальними. Добровольці мотивовані такими цінностями, як справедливість, рівність і свобода». У місії міжнародної організації «Волонтери ООН» до вже виділених нами вище сутнісних ознак волонтерства додається відповідальне ставлення до обов'язків [16, р. 4].

Волонтерську діяльність в Україні було офіційно визнано постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг». 2011 року Верховна Рада ухвалила закон «Про волонтерську діяльність». Стаття 7 цього закону визначає: «1. Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює

Таблиця 1

Соціалізувальна спрямованість волонтерського руху [4]

№	Напрямок соціалізації молоді	Спрямованість волонтерської діяльності
1.	Духовно-ціннісний, політико-правовий, економічний	Допомога малозабезпеченим, безробітним, багатодітним, бездомним, безпритульним, особам, які потребують соціальної реабілітації
2.	Особистісний, міжособистісний	Догляд за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги
3.	соціально-груповий, політико-правовий, економічний	Підтримка постраждалих внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертв злочинів, біженців, внутрішньо переміщених осіб
4.	Політико-правовий	Правова допомога особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів
5.	Духовно-ціннісний, екологічний, міжособистісний, соціально-груповий	Проведення заходів культури пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання
6.	духовно-ціннісний, міжособистісний, соціально-груповий	Сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення організація масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;
7.	екологічний, соціально-груповий	Екологічна допомога ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
8.	Духовно-ціннісний, міжособистісний, політико-правовий, економічний	Сприяння та допомога Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції
9.	Політико-правовий, духовно-ціннісний	Сприяння уповноваженому органу з питань пробації при здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи

соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника. Особи віком від 14 до 18 років не можуть надавати волонтерську допомогу за напрямами, визначеними абзацами восьмим та дев'ятим частини третьої статті 1 цього Закону, а також у медичних закладах.

Іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності» [4]. Законодавець таким чином регламентує вікові обмеження у волонтерській діяльності. Спричинене це турботою про неповнолітніх волонтерів, які у надзвичайних ситуаціях можуть зазнати психологічних травм. Проте форми волонтерської діяльності вдосконалюються і оновлюються так стрімко, що неповнолітніх волонтерів можна зустріти сьогодні у якості аніматорів у дитячих лікарнях різного типу.

Чинне законодавство України на державному рівні визнає роль волонтерів і волонтерства через низку законів, зокрема, у законах України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

Стає очевидним, що волонтерство перебуває у тісному взаємозв'язку із соціальною політикою

держави, охоплюючи проблеми доходів населення; сферу праці та трудових відносин; соціальну підтримку та захист непрацездатних і малозабезпечених верств населення; розвиток галузей соціальної сфери; розвиток інфраструктури; соціоecологічний напрям; а з 2013 року – міграційні процеси; питання щодо забезпечення осіб, переміщених з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, анексованого Росією Криму. Особливого значення і ваги набуває волонтерський рух щодо допомоги воїнам, які боронять Батьківщину у зоні антитерористичної операції та їх сім'ям.

Це дає підстави виділити такі особливості волонтерства в Україні: 1) структурна включеність волонтерства у простір соціальної політики; 2) часто заміщення функцій державних органів влади щодо вирішення проблем зайнятості, соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти використанням волонтерства як ресурсу; 3) визнання діяльнісної характеристики позиції волонтера як соціалізатора молоді. Соціалізувальну спрямованість волонтерського руху можемо простежити за таблицею 1.

Висновки і пропозиції. Таким чином, волонтерство можемо розуміти як невід'ємну частину громадянського суспільства, як соціальну систему взаємопов'язаних дій членів цього товариства на локальному, національному та міжнародному рівнях у межах певного суспільного сектора, який відокремлюється від держави і бізнесу. В основі розвитку цього суспільного сектора як сфери послуг лежить суспільно корисна діяльність волонтерів.

Волонтерська діяльність має наступні сутнісні характеристики: соціальний і економічний ефект; відсутність оплати праці; наявність виго-

ди для людей, які не є волонтеру близькими родичами; наявність вибору роботи волонтером без примусу і зовнішніх зобов'язань; рівнозначність характеру праці волонтерів у межах організації і поза будь-якими організованих форм діяльності. Цінність волонтерства полягає в першу чергу у значущості волонтерської діяльності для само-

го волонтера, в можливості реалізації своїх ідей і переконань, виходячи зі співвіднесення своїх можливостей і потреб до потреб інших людей.

Перспективами подальшого дослідження питання вважаємо аналіз діяльності волонтерських об'єднань у класичних університетах України як складової студентського самоврядування.

Список літератури:

1. Бондаренко З.П., Журавель Т.В., Лях Т.Л. та ін. Менеджмент волонтерських груп від А до Я / За ред. Т.Л. Лях. – Київ : Версо-04, 2012. – С. 7–21.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад і голов. Ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.: іл. стор. 201, стор. 307.
3. Всеобщая Декларация добровольцев. Париж, 14 сентября 1990 г. [Электронный ресурс] URL: http://www.volunteer.ru/5/1/5_1_dekl2.htm.
4. Закон України Про волонтерську діяльність (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 42, ст. 435).
5. Короткий термінологічний словник із соціальної педагогіки, соціальної роботи / Уклад. Л.В. Лохвицька, І.І. Доброскок. – Переяслав Хмельницький, 2007. – Ст. 20).
6. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За заг. ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової. – К., 2000. – С. 46.
7. Словник-довідник із соціальної роботи: навчальний посібник / Упор. М.М. Букач, Н.В. Клименюк, В.В. Горлачук за ред. М.М. Букача. – Миколаїв: ФОП Швець В.Д., 2015. – 384 с.). – Ст. 50.
8. Соціальна робота в Україні: навч. посібник / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; За заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. – К.: Науковий світ, 2003. – 233 с.
9. Теорія і методи соціальної роботи: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. – К.: Академввидав, 2005. – Ст. 309.
10. Толковый словарь иностранных слов. – М. : Эксмо, 2010. – С. 169.
11. Тохтарова І.М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 2.
12. Dictionnaire de la langue francaise. Lexis. P. : Larousse, 1993. – P. 2027.
13. General Assembly Resolution 56/38.10 January 2002. – P. 3. [Электронный ресурс]. <http://www.worldvolunteerweb.org/fileadmin/docdb/pdf/2007/N0147881.pdf>
14. Dictionnaire de la langue francaise. Lexis. P. : Larousse, 1993. – P. 2027.
15. The Universal Declaration on Volunteering. International Association for Volunteer Effort. January 2001.
16. State of the World's volunteerism Report. Universal Values for Global Well-being. Denmark : UNV, 2011. – P. 4. Из миссии организации «Добровольцы ООН». [Электронный ресурс]. URL: <http://www.unv.org>.

Доманчук Д.С.

Херсонский государственный университет

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы происхождения волонтерства в мире и Украине. Исследование волонтерства как явления украинской реальности происходит с истоков его в мире и этимологии понятия. Термин «волонтер» проанализирован параллельно с термином «доброволец». Выделены основные черты волонтера. Описаны международные правовые акты по волонтерской деятельности, в которых указано, что волонтерство является важным компонентом любой стратегии, направленной на сокращение масштабов нищеты, устойчивое развитие, укрепление здоровья, предотвращение стихийных бедствий, на управление и социальную интеграцию (преодоление социального отчуждения и дискриминации). Проанализировано действующее законодательство Украины о деятельности волонтеров. Выделены следующие особенности волонтерства в Украине, как: структурная включенность волонтерства в пространство социальной политики; замещение функций государственных органов власти по решению проблем занятости, социального обеспечения, здравоохранения, образования использованием волонтерства как ресурса; признание деятельности волонтера как социализатора молодежи. Указано на социализирующую функцию процесса волонтерской деятельности в классических высших учебных заведениях.

Ключевые слова: волонтерство, волонтер, черты волонтера, социализирующая функция волонтерства.

Domanchuk D.S.

Kherson State University

THE ROLE VOLUNTEERISM IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION STUDENTS

Summary

The article deals with the origin of volunteering in the world and Ukraine. Research volunteering as a phenomenon of Ukrainian reality comes from its origins in the world and the etymology of the term. The term "volunteer" is analyzed in parallel with the term "volunteer". Highlight the main features of the volunteer. Described international regulations on volunteering, which stated that volunteerism is an important component of any strategy aimed at reducing begging, sustainable development, health promotion, prevention of natural disasters, management and social integration (to overcome social exclusion and discrimination). Analyzed the current legislation of Ukraine on volunteers. Highlight the following features of volunteering in Ukraine, as structural inclusion of volunteering in social space policy; replacing the functions of public authorities to address the problems of employment, social security, health, education, the use of volunteering as a resource; recognition and activity characteristics volunteer position as sotsializatora youth, socializing function of volunteering specified in the process of volunteering in classical universities.

Keywords: volunteering, volunteer, features volunteers, socializing function of volunteering.